

Cultural Causal Conditions Affecting Social Deviations in the Marginalization of Islamshahr

Kamran Maghsoudi

* PhD. student of social sciences, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
kamranmaghsodi629@gmail.com

Ali-Asghar Abbasi-Asfajir

Associate professor of Social Sciences, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
Asfajir@iau.ac.ir

Majdeh Gholipour

Assistant professor of Department of Social Sciences, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
Majdeh.Gholipour@iau.ac.ir

Karamollah Javanmard

Assistant professor of Department of Social Sciences, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
Mpahlavan@gmail.com

Received: 2025/08/08

Accepted: 2026/01/13

DOI:

10.22034/jpcs.2026.1284008.1416

ABSTRACT

This study aims to analyze the cultural causal conditions affecting social deviations in the marginalization of Islamshahr City, using a mixed-methods approach (qualitative–quantitative) with an exploratory sequential design. In the qualitative phase, semi-structured interviews were conducted with 16 experts (university faculty members and FARAJA managers) selected through purposive snowball sampling. In the quantitative phase, the statistical population comprised 1,200,000 residents of Islamshahr, from whom 385 individuals were selected using Cochran's formula and stratified random sampling. The research instruments included qualitative interviews based on the Strauss and Corbin paradigmatic model, a researcher-developed social deviations questionnaire, and a standardized marginalization questionnaire. Content validity was confirmed using CVR, CVI, and AVE indices, and reliability was verified with Cronbach's alpha values above 0.70. Data analysis using coding in MAXQDA and structural equation modeling in Smart PLS3 revealed that economic (0.867), socio-cultural (0.869), infrastructural (0.765), and policy-related (0.757) factors, as causal conditions, explained 43.9% of the variance in social deviations and 46.8% of the variance in marginalization. The findings indicate the significant impact of cultural conflicts, identity poverty, and the weakness of cultural institutions in intensifying social deviations, underscoring the need for targeted cultural planning to reduce this phenomenon.

Keywords: Social deviations, Marginalization, Islamshahr.

► **Citation (Vancouver):** Maghsoudi K, Abbasi-Asfajir AA, Gholipour M, Javanmard K. Cultural Causal Conditions Affecting Social Deviations in the Marginalization of Islamshahr. *Police Cultural Studies*, 2025; 12(3): 19-39.

► **Citation (APA):** Maghsoudi, K., Abbasi-Asfajir, AA., Gholipour, M., Javanmard, K. (2025) Cultural Causal Conditions Affecting Social Deviations in the Marginalization of Islamshahr. *Police Cultural Studies*, 12(3), 19-39.

شرایط علی فرهنگی مؤثر بر انحرافات اجتماعی در حاشیه‌نشینی اسلامشهر

کامران مقصودی

* دانشجوی دکتری علوم اجتماعی،
واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل،
ایران.

kamranmagsodi629@gmail.com
(نویسنده مسئول)

علی اصغر عباسی اسفجیر

دانشیار علوم اجتماعی، واحد بابل،
دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران.

asfajir@iau.ac.ir

ماجده قلی‌پور

استادیار علوم اجتماعی، واحد بابل،
دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران.

majedeh.Gholipour@iau.ac.ir

منوچهر پهلوان

استادیار علوم اجتماعی، واحد بابل،
دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران.

mpahlavan@gmail.com

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱۹-۳۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۳

شناسه دیجیتال (DOI):

10.22034/jpcs.2026.1284008.1416

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل شرایط علی فرهنگی مؤثر بر انحرافات اجتماعی در حاشیه‌نشینی شهر اسلامشهر، با رویکرد آمیخته (کیفی-کمی) و طرح متوالی اکتشافی انجام شد. در بخش کیفی، با ۱۶ خبره (اساتید دانشگاهی و مدیران فراجا) به روش نمونه‌گیری هدفمند گلوله‌برفی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد و در بخش کمی، جامعه آماری شامل ۱/۲۰۰/۰۰۰ نفر از ساکنین اسلامشهر بود که با فرمول کوکران، ۳۸۵ نفر به روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل مصاحبه‌های کیفی مبتنی بر الگوی پارادایمی اشتراوس و کوربین و پرسشنامه‌های محقق‌ساخته انحرافات اجتماعی و استاندارد حاشیه‌نشینی بود که روایی آن‌ها با شاخص‌های CVR، CVI و AVE و پایایی آن با آلفای کرونباخ بالای ۰/۷ تأیید شد. تحلیل داده‌ها با رمزگذاری در MAXQDA و مدل‌سازی معادلات ساختاری در Smart PLS3 نشان داد که عوامل اقتصادی (۰/۸۶۷)، اجتماعی-فرهنگی (۰/۸۶۹)، زیرساختی (۰/۷۶۵) و سیاست‌گذاری (۰/۷۵۷) به‌عنوان شرایط علی، ۴۳/۹ درصد از تغییرات انحرافات اجتماعی و ۴۶/۸ درصد از تغییرات حاشیه‌نشینی را تبیین می‌کنند. یافته‌ها حاکی از تأثیر معنادار تعارضات فرهنگی، فقر هویتی و ضعف نهادهای فرهنگی در تشدید انحرافات اجتماعی است که لزوم برنامه‌ریزی فرهنگی هدفمند را برای کاهش این پدیده نشان می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: انحرافات اجتماعی، حاشیه‌نشینی، اسلامشهر.

◀ **استناد (ونکوور):** مقصودی، ک.، عباسی اسفجیر، ع. ا.، قلی‌پور، م.، پهلوان، م. شرایط علی فرهنگی مؤثر بر انحرافات اجتماعی در حاشیه‌نشینی اسلامشهر. *مطالعات فرهنگی پلیس*، ۱۴۰۴؛ ۱۲(۳): ۱۹-۳۹.

◀ **استناد (APA):** مقصودی، ک.، عباسی اسفجیر، ع. ا.، قلی‌پور، م.، پهلوان، م. (۱۴۰۴). شرایط علی فرهنگی مؤثر بر انحرافات اجتماعی در حاشیه‌نشینی اسلامشهر. *مطالعات فرهنگی پلیس*، ۱۲(۳)، ۱۹-۳۹.

رشد شتابان شهرنشینی در دهه‌های اخیر، به‌ویژه در کلان‌شهرهایی مانند تهران، پدیده حاشیه‌نشینی را به یکی از چالش‌های اساسی توسعه شهری در ایران تبدیل کرده است (سوکانیا و تانتیا، ۲۰۲۳). شهر اسلام‌شهر، واقع در جنوب غربی تهران، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کانون‌های حاشیه‌نشینی در منطقه، طی دو دهه اخیر شاهد رشد بی‌سابقه جمعیت و گسترش سکونت‌گاه‌های غیر رسمی بوده است (یوسفوند و همکاران، ۱۴۰۰). این شهر که در سال‌های اخیر به یکی از مقاصد اصلی مهاجران روستایی و ساکنان شهرهای کوچک تبدیل شده، امروز با چالش‌های عمیق اجتماعی-اقتصادی، از جمله فقر ساختاری، بیکاری مزمن، نبود خدمات شهری کافی و گسترش انحرافات اجتماعی دست‌به‌گریبان است.

حاشیه‌نشینی به‌عنوان پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی، همواره با چالش‌های اجتماعی و فرهنگی همراه بوده است. در این میان، عوامل فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و تداوم انحرافات اجتماعی ایفا می‌کنند. فرهنگ، در مقام مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، هنجارها و الگوهای رفتاری، می‌تواند هم به‌عنوان مانعی در برابر انحرافات عمل کند و هم در نقش عاملی تسهیل‌کننده، زمینه‌ساز ناهنجاری‌های اجتماعی شود. در مناطق حاشیه‌نشین، تعارض فرهنگی بین ارزش‌های سنتی و مدرن، کاهش سرمایه اجتماعی، ضعف هویت جمعی و فقر فرهنگی، از جمله چالش‌های اساسی هستند که می‌توانند به کاهش انسجام اجتماعی، افزایش آنومی و در نهایت، گرایش به رفتارهای انحرافی منجر شوند. همچنین، نقش رسانه‌ها، الگوبذیری از خرده‌فرهنگ‌های معارض و ضعف نهادهای فرهنگی مانند خانواده و آموزش و پرورش در این مناطق، به تشدید مشکلات دامن می‌زند.

مسئله این پژوهش، شناسایی و تحلیل شرایط علی مؤثر بر شکل‌گیری و تداوم انحرافات اجتماعی با تأکید بر ابعاد فرهنگی در بافت حاشیه‌نشین شهر اسلام‌شهر است. در

واقع، پژوهش حاضر بر آن است تا نشان دهد چگونه عواملی همچون ضعف نهادهای فرهنگی، کاهش سرمایه اجتماعی، تعارض ارزشی و فقر فرهنگی می‌توانند در تعامل با شرایط ساختاری، یعنی فقر اقتصادی، بیکاری و سیاست‌های ناکارآمد شهری به بروز و تداوم رفتارهای انحرافی در این مناطق منجر شوند. آمارهای رسمی نشان می‌دهند که بیش از ۷۰ درصد خانوارهای ساکن در محلات حاشیه‌ای این شهر، زیر خط فقر مطلق زندگی می‌کنند. از سوی دیگر، نرخ بیکاری در میان جوانان این منطقه به ۳۵ درصد می‌رسد که تقریباً دو برابر میانگین کشوری است (برادران و همکاران، ۱۳۹۶). این شرایط در کنار عواملی مانند ضعف نظارت اجتماعی، کمبود امکانات آموزشی و فراغتی، و سیاست‌های ناکارآمد شهری، بستری مناسب برای بروز و گسترش انواع انحرافات اجتماعی، از جمله اعتیاد، خشونت و سرقت فراهم کرده است.

با وجود مطالعات متعددی که در زمینه حاشیه‌نشینی در ایران صورت گرفته، خلأ پژوهشی قابل توجهی در خصوص تحلیل شرایط علی مؤثر بر انحرافات اجتماعی در بافت خاص اسلام‌شهر مشاهده می‌شود. بیشتر پژوهش‌های داخلی به پیامدهای کلی حاشیه‌نشینی، مانند فقر، جرم‌خیزی یا ناامنی پرداخته‌اند و کم‌تر به چرایی و چگونگی شکل‌گیری انحرافات اجتماعی از منظر فرهنگی توجه شده است. به‌علاوه، در ادبیات موجود کم‌تر شاهد استفاده از رویکردهای کیفی برای واکاوی تجربه زیسته ساکنان و سازوکارهای پنهان بازتولید انحرافات اجتماعی در اسلام‌شهر بوده‌ایم. پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا این خلأ را پر کرده و ارتباط بین ساختارهای فرهنگی و بروز انحرافات اجتماعی را به‌شکلی نظام‌مند تبیین نماید.

مطالعات نظری در حوزه حاشیه‌نشینی و انحرافات اجتماعی نشان می‌دهد که این دو پدیده ارتباط ساختاری عمیقی با یکدیگر دارند. یوسفوند و همکاران (۱۴۰۰) نشان دادند که ۷۰٪ خانوارهای حاشیه‌نشین اسلام‌شهر زیر

در تداوم این پدیده تأکید دارند. شکاف اصلی پژوهش‌های داخلی، عدم توجه به رویکردهای کیفی و مشارکتی در مطالعه تجربه زیسته حاشیه‌نشینان است؛ درحالی‌که پژوهش حاضر با تأکید بر این رویکرد تلاش می‌کند تا نقش عوامل فرهنگی در شکل‌گیری و بازتولید انحرافات اجتماعی را روشن سازد.

درحقیقت، بیشتر پژوهش‌های موجود یا به بررسی کلی پدیده حاشیه‌نشینی پرداخته‌اند یا از روش‌های کمی برای سنجش میزان انحرافات اجتماعی استفاده کرده‌اند (ژو و تاکاهاشی^۴، ۲۰۲۱). این در حالی است که فهم دقیق روابط علی و فرایندهای زمینه‌ساز این پدیده، نیازمند به‌کارگیری روش‌های کیفی است که بتواند تجربه زیسته ساکنان و لایه‌های پنهان مسأله را آشکار سازد (دراگون و همکاران^۵، ۲۰۲۴). ضرورت و اهمیت این پژوهش از چند منظر قابل توجه است. نخست، نتایج این مطالعه می‌تواند به درک عمیق‌تری از سازکارهای تولید و بازتولید انحرافات اجتماعی در بافت حاشیه‌نشین اسلام‌شهر منجر شود. دوم، یافته‌های این پژوهش می‌تواند مبنایی برای تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های مداخله‌ای هدفمند به‌وسیله نهادهای مسئول مانند شهرداری، نیروی انتظامی و سازمان‌های مردم‌نهاد قرار گیرد. سوم، این مطالعه از منظر روش‌شناختی، با به‌کارگیری روش کیفی، گامی در جهت غنای ادبیات پژوهش‌های اجتماعی در ایران محسوب می‌شود. براین اساس، هدف اصلی این پژوهش، شناسایی و تحلیل شرایط علی مؤثر بر شکل‌گیری و تداوم انحرافات اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین اسلام‌شهر با استفاده از روش‌های کیفی است. در این راستا، پرسش محوری پژوهش این است که “شرایط علی کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری انحرافات اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین اسلام‌شهر رزمند و چگونه با یرمزیگر تعامل می‌کنند؟”.

خط فقر زندگی می‌کنند که این وضعیت با افزایش نرخ جرایم ارتباط معناداری دارد. نادری مایوان و همکاران (۱۴۰۳) نیز به نقش سیاست‌های ناکارآمد شهری در تشدید حاشیه‌نشینی اشاره کرده‌اند. از دیدگاه نظریه برچسب‌زنی بکر^۱ برچسب‌های منفی به ساکنان این مناطق می‌تواند چرخه انحرافات اجتماعی را تقویت کند (دانش اناری و همکاران، ۱۴۰۳). حاشیه‌نشینی در کشورهای درحال توسعه معمولاً با محرومیت چندبعدی همراه است. آخمدو و همکاران^۲ (۲۰۲۳) بر نقش نابرابری‌های اقتصادی در شکل‌گیری این پدیده تأکید دارند. نظریه پردازان معاصر مانند آیار و افرا^۳ (۲۰۲۲) نیز به اهمیت تقویت سرمایه اجتماعی در کاهش انحرافات اجتماعی اشاره کرده‌اند.

در ایران، مطالعاتی مانند مطالعه حسن‌پور و جعفری (۱۴۰۰) نشان داده‌اند که در مناطق حاشیه‌نشین اسلام‌شهر، فقر فرهنگی و ضعف در دسترسی به امکانات فرهنگی، به شکل‌گیری خرده‌فرهنگ‌های معارض دامن زده است. همچنین، پژوهش میرحسینی و همکاران (۱۴۰۲) در محلات حاشیه‌نشین تهران نشان می‌دهد که کاهش سرمایه اجتماعی و ضعف اعتماد عمومی، به‌ویژه در میان نسل جوان، زمینه را برای گرایش به بزه‌کاری فراهم می‌کند. به‌طور کلی، ادبیات موجود حاکی از آن است که تضعیف نهادهای فرهنگی سنتی، گسترش فرهنگ فقر و نبود برنامه‌های فرهنگی هدفمند از مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز انحرافات اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین هستند. این پژوهش با تکیه بر این پیشینه، به‌دنبال تحلیل عمیق‌تر روابط علی بین متغیرهای فرهنگی و انحرافات اجتماعی در اسلام‌شهر است. مطالعات داخلی عمدتاً بر پیامدهای حاشیه‌نشینی، یعنی انحرافات اجتماعی، ناامنی و کمبود سیاست‌های مؤثر تمرکز دارند، درحالی‌که مطالعات غیر ایرانی به ابعاد پیچیده‌تر، مانند تقاطع طبقه و هویت، شمول استثماری و بی‌عدالتی‌های فضایی پرداخته‌اند. هر دو گروه بر نقش کلیدی فقر، نابرابری و سیاست‌گذاری‌های ناکارآمد

4- Xu, J., & Takahashi

5- Dragan et al.

1- Becker

2- Akhmedov et al.

3- Ayar & Afra

این پژوهش با رویکرد آمیخته اکتشافی متوالی (کیفی-کمی) در سال ۱۴۰۳ در اسلام‌شهر، به‌عنوان یکی از مناطق حاشیه‌نشین کشور انجام شد. در این پژوهش، ابتدا بخش کیفی اجرا گردید و یافته‌های آن مبنای طراحی بخش کمی قرار گرفت تا تلفیق داده‌ها به‌صورت مرحله‌ای و تکمیلی انجام شود. به بیان دیگر، مقوله‌های استخراج‌شده از داده‌های کیفی، چارچوب طراحی پرسشنامه کمی را شکل داد و در نهایت یافته‌های کمی برای تعمیم‌پذیری و آزمون مدل مفهومی به‌کار رفت. در بخش کیفی، داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۶ خبره گردآوری شد.

خبرگان با روش نمونه‌گیری هدفمند و به شیوه گلوله‌برفی انتخاب شدند. معیارهای انتخاب شامل حداقل ۵ سال تجربه پژوهشی یا مدیریتی در حوزه حاشیه‌نشینی یا آسیب‌های اجتماعی، آشنایی با بافت اسلام‌شهر و نیز تنوع جایگاه سازمانی بود؛ به‌گونه‌ای که هم اساتید دانشگاهی با تخصص جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی و هم مدیران ناجا با تجربه میدانی در حوزه کنترل آسیب‌های اجتماعی در ترکیب نمونه حضور داشتند. این ترکیب انتخاب شد تا هم بعد نظری و هم بعد عملیاتی مسأله پوشش داده شود. فرایند تحلیل داده‌ها در سه مرحله رمزگذاری باز، محوری و گزینشی براساس رویکرد اشتراوس و کوربین انجام شد. ابتدا، رمزهای اولیه از متن مصاحبه‌ها استخراج گردید (رمزگذاری باز)، سپس در قالب مقوله‌های میانی و روابط علی دستهبندی شدند (رمزگذاری محوری) و نهایتاً هسته مرکزی پژوهش و الگوی مفهومی شکل گرفت (رمزگذاری گزینشی). برای اطمینان از شفافیت، جداولی شامل نمونه رمزها، مقوله‌های محوری و ارتباط آن‌ها با مقوله مرکزی تنظیم و در نتایج ارائه شد. روایی داده‌ها نیز با استفاده از معیارهای لینکلن و گوبا شامل اعتبار، انتقال‌پذیری، اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری بررسی گردید. در بخش کمی، جامعه آماری شامل ۱/۲۰۰/۰۰۰ نفر از شهروندان اسلام‌شهر بود. با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۸۵ نفر برآورد شد. برای انتخاب نمونه از روش تصادفی طبقه‌ای

متناسب استفاده گردید؛ به این صورت که ابتدا مناطق مختلف اسلام‌شهر به‌عنوان طبقات تعریف شدند، سپس نسبت جمعیت هر طبقه مشخص و نمونه‌ها به‌طور تصادفی از هر طبقه انتخاب گردیدند. این روش باعث شد تا ترکیب نمونه نماینده کل جمعیت شهر باشد. ابزار گردآوری داده‌ها در این بخش شامل پرسشنامه محقق‌ساخته انحرافات اجتماعی با ۱۲۰ گویه و پرسشنامه استاندارد حاشیه‌نشینی نقدی (۱۳۹۰) بود.

پرسشنامه محقق‌ساخته بر مبنای مقوله‌های به‌دست‌آمده از بخش کیفی طراحی گردید و در چند مرحله، شامل استخراج شاخص‌ها از داده‌های کیفی، تدوین گویه‌ها، بازبینی به‌وسیله خبرگان و اجرای پیش‌آزمون تکمیل شد. روایی محتوایی آن با شاخص‌های CVI و CVR و روایی همگرا با AVE تأیید گردید. پایایی ابزارها نیز با استفاده از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) بررسی شد و در تمامی ابعاد بالاتر از ۰/۷ گزارش گردید. تحلیل داده‌ها در دو سطح انجام گرفت. در بخش کیفی، تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA صورت پذیرفت. در بخش کمی، ابتدا تحلیل توصیفی و پیش‌فرض‌های الگو با نرم‌افزار SPSS21 بررسی شد. سپس، مدلیابی معادلات ساختاری با Smart PLS3 اجرا گردید. شاخص‌های برازش مدل شامل GOF، SRMR، NFI و سایر شاخص‌های مرتبط گزارش و تفسیر شدند. همچنین، ضرایب مسیر، مقادیر R^2 و میزان واریانس تبیین‌شده برای متغیرهای وابسته تحلیل گردید تا روابط پیچیده بین متغیرها به‌طور دقیق‌تر آشکار شود. این طراحی روش‌شناسی، با تلفیق مرحله‌ای داده‌های کیفی و کمی، امکان شناسایی عمیق شرایط علی در سطح نظری و آزمون تجربی آن‌ها در سطح کمی را فراهم آورد و به این ترتیب، جامعیت و قابلیت اطمینان نتایج پژوهش تضمین گردید. در ادامه، الگوی مفهومی پژوهش تشریح می‌گردد.

حاشیه‌نشینی و انحرافات اجتماعی از مهم‌ترین مسائل جوامع معاصر، به‌ویژه در شهرهای بزرگ محسوب

می‌شوند. این دو پدیده رابطه دوطرفه با یکدیگر دارند و در چارچوبی پیچیده از عوامل ساختاری و کنشی قابل تحلیل هستند. از منظر جامعه‌شناختی، حاشیه‌نشینی صرفاً یک موقعیت مکانی نیست، بلکه وضعیتی اجتماعی-اقتصادی است که در آن گروه‌هایی از جامعه از دسترسی به منابع و فرصت‌های اساسی محروم می‌مانند. این محرومیت چندبعدی، زمینه را برای بروز انواع انحرافات اجتماعی فراهم می‌آورد.

دورکیم (۱۸۹۷) در تحلیل خود از تحولات جامعه صنعتی، مفهوم آنومی را به‌عنوان وضعیت بی‌هنجاری و گسست هنجاری معرفی می‌کند. از دیدگاه او، زمانی که تغییرات سریع اجتماعی باعث تضعیف هنجارهای سنتی شود، افراد دچار سردرگمی هنجاری می‌شوند. این وضعیت در مناطق حاشیه‌نشین که با تغییرات سریع جمعیتی و اقتصادی مواجهند، به‌وضوح قابل مشاهده است. دورکیم دو نوع همبستگی اجتماعی، یعنی مکانیکی و ارگائیک را معرفی می‌کند که در مناطق حاشیه‌نشین، گذار ناقص از اولی به دومی منجر به وضعیت آنومیک می‌شود. این نظریه در تحلیل شرایط اسلام‌شهر به‌عنوان جامعه‌ای با تغییرات سریع جمعیتی و اقتصادی کاربرد دارد (اکبری و قاسم، ۱۴۰۱).

نظریه کنترل اجتماعی هیرشی^۱ نیز تأکید می‌کند که ضعف پیوندهای اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین می‌تواند منجر به کاهش کنترل‌های درونی و افزایش رفتارهای انحرافی شود (مظفری اناری و امینی زاده، ۱۴۰۱). هیرشی با معرفی چهار عنصر دل‌بستگی، تعهد، مشارکت و باور، سازکارهای درونی و بیرونی کنترل اجتماعی را تحلیل می‌کند. در مناطق حاشیه‌نشین، ضعف این پیوندها به دلیل شرایط خاص، زمینه را برای بروز انحرافات فراهم می‌کند. نظریه هیرشی، به‌ویژه در تحلیل نقش نهادهای واسطه‌ای مانند خانواده و مدرسه در این مناطق کاربرد دارد. مفهوم محرومیت نسبی که ریشه در آثار مرتون دارد، به احساس نارضایتی ناشی از مقایسه وضعیت خود با دیگران اشاره

دارد. در مناطق حاشیه‌نشین، مشاهده شکاف عمیق بین سطح زندگی خود و طبقات مرفه‌تر، این احساس را تشدید می‌کند. طرد اجتماعی فرآیندی چندبعدی است که در آن افراد از مشارکت کامل در زندگی اجتماعی محروم می‌شوند.

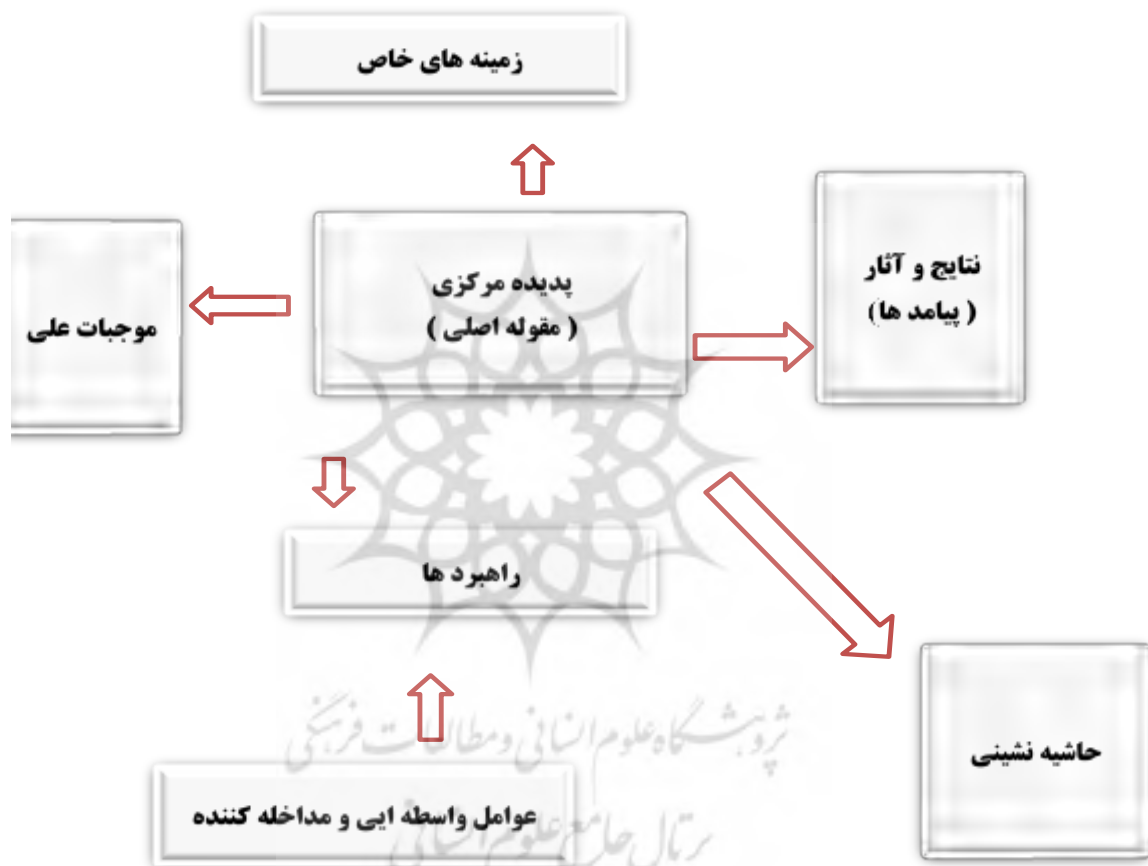
این مفهوم فراتر از فقر اقتصادی است و ابعادی مانند طرد سیاسی، فرهنگی و فضایی را نیز دربرمی‌گیرد. ساکنان مناطق حاشیه‌نشین اغلب از حقوق کامل شهروندی محروم هستند. این وضعیت که "شهروندی ناقص" نامیده می‌شود، به‌معنای دسترسی محدود به خدمات عمومی، مشارکت ناکافی در تصمیم‌گیری‌ها و بهره‌مندی نابرابر از مواهب توسعه است. نظریه دورکیم بر نقش ساختارهای اجتماعی و فشارهای ناشی از نابه‌هنجاری‌های اجتماعی تأکید دارد و نشان می‌دهد که ضعف انسجام اجتماعی و نابرابری‌ها می‌توانند زمینه‌ساز رفتارهای انحرافی شوند. نظریه هیرشی، با تمرکز بر کنترل اجتماعی، اهمیت پیوندهای فرد با خانواده، مدرسه و جامعه را در پیش‌گیری از انحرافات اجتماعی تبیین می‌کند و نشان می‌دهد که کاهش این پیوندها خطر بروز رفتارهای ناهنجار را افزایش می‌دهد.

نظریه مرتون نیز با تحلیل فشارهای ساختاری و نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، توضیح می‌دهد که چگونه افراد برای دستیابی به اهداف اجتماعی، ممکن است که از مسیرهای انحرافی استفاده کنند. ترکیب این نظریه‌ها با یکدیگر، چارچوبی منسجم ایجاد می‌کند که هم اثرات ساختاری و هم اثرات فردی و اجتماعی بر انحرافات اجتماعی را روشن می‌سازد و امکان تحلیل جامع ارتباط این پدیده با حاشیه‌نشینی و شرایط اقتصادی و اجتماعی زمینه‌ای را فراهم می‌آورد. ترکیب نظریه‌های فوق نشان می‌دهد که حاشیه‌نشینی محصول تعامل پیچیده عوامل ساختاری و کنشی است. در سطح کلان، سیاست‌های اقتصادی و برنامه‌ریزی‌های شهری ناعادلانه، نابرابری‌های فضایی را تشدید می‌کنند. در سطح میانی، ضعف نهادهای محلی و خدمات عمومی، شبکه‌های حمایتی سنتی را

(هزارجریبی و همکاران، ۱۴۰۲) و (۳) سیاست‌گذاری‌های ناکارآمد شهری (نادری مایوان و همکاران، ۱۴۰۳). این شرایط با ایجاد فضای آنومیک و تضعیف کنترل‌های اجتماعی، بستر مناسبی برای بروز انحرافات اجتماعی فراهم می‌کند. بر این اساس، الگوی مفهومی پژوهش در زیر آمده است:

تضعیف می‌نماید. در سطح خرد، این شرایط منجر به شکل‌گیری سازوکارهای انطباقی غیررسمی و هویت‌های جمعی معترض می‌شود.

در مجموع، ادبیات نظری موجود نشان می‌دهد که حاشیه‌نشینی در اسلام‌شهر را می‌توان محصول تعامل سه عامل ساختاری دانست: (۱) فقر و نابرابری اقتصادی (رضایی و همکاران، ۱۴۰۲)؛ (۲) ضعف نهادهای حمایتی

شکل ۱- الگوی مفهومی پژوهش

یافته‌ها

با توجه به هدف پژوهش در استخراج شرایط علی مؤثر از جانب خبرگان و نیز جامعه کمی پژوهش، در ادامه فرایند رمزگذاری بر نظرات، جهت تبیین عوامل علی مؤثر ارائه می‌شود.

جدول ۱- رمز گذاری مقوله‌های معنایی مستخرج از پاسخ خبرگان در قالب رمزگذاری باز، محوری و گزینشی

ردیف	پاسخ خبرگان	رمزگذاری باز	رمزگذاری محوری	رمزگذاری گزینشی
۱	عوامل اصلی شامل فقر، بیکاری، عدم دسترسی به امکانات آموزشی و ضعف نظارت اجتماعی است. این عوامل باعث شکل‌گیری محیطی پرخطر می‌شوند که امکان ارتکاب رفتارهای انحرافی را افزایش می‌دهد.	فقر (۱)، بیکاری (۲)، عدم دسترسی به امکانات آموزشی (۳)، ضعف نظارت اجتماعی (۴)، محیط پرخطر (۵)، افزایش رفتارهای انحرافی (۶)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	شرایط علی
۲	حاشیه‌نشینی معمولاً با فقر و کمبود فرصت‌های اقتصادی همراه است. این وضعیت موجب افزایش جرم، کاهش انسجام اجتماعی و رشد فرهنگ‌های بزه‌کاری می‌شود. همچنین، محرومیت از خدمات اجتماعی نقش مهمی در گسترش آسیب‌ها دارد.	حاشیه‌نشینی (۷)، فقر (۸)، کمبود فرصت‌های اقتصادی (۹)، افزایش جرم (۱۰)، کاهش انسجام اجتماعی (۱۱)، رشد فرهنگ‌های بزه‌کاری (۱۲)، محرومیت از خدمات اجتماعی (۱۳)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲) ۳. شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۳	مهاجرت روستاییان به شهرها، رشد نامتوازن اقتصادی، ضعف برنامه‌ریزی شهری، و سیاست‌های ناکارآمد توسعه مسکن از عوامل اصلی بوده‌اند. افزایش قیمت مسکن در شهرهای مرکزی، افراد کم‌درآمد را به سکونت در مناطق حاشیه‌ای سوق داده است.	مهاجرت روستاییان به شهرها (۱۴)، رشد نامتوازن اقتصادی (۱۵)، ضعف برنامه‌ریزی شهری (۱۶)، سیاست‌های ناکارآمد توسعه مسکن (۱۷)، افزایش قیمت مسکن (۱۸)، سکونت در مناطق حاشیه‌ای (۱۹)	۱. شرایط اقتصادی ۲. عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۴)	
۴	عواملی مانند فقر، بیکاری، ضعف آموزش، نابرابری اجتماعی و نبود امکانات تفریحی سالم، زمینه‌ساز افزایش انحرافات هستند. این عوامل باعث کاهش فرصت‌های رشد فردی و افزایش آسیب‌های اجتماعی می‌شوند.	فقر (۲۰)، بیکاری (۲۱)، ضعف آموزش (۲۲)، نابرابری اجتماعی (۲۳)، نبود امکانات تفریحی سالم (۲۴)، کاهش فرصت‌های رشد فردی (۲۵)، افزایش آسیب‌های اجتماعی (۲۶)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۵	در مناطق حاشیه‌ای، فقر و بیکاری منجر به ناهنجاری‌های اجتماعی می‌شود. ساختارهای ناهنجاری‌های اجتماعی و نبود همبستگی اجتماعی و عدم نظارت کافی، زمینه را برای گسترش رفتارهای انحرافی فراهم می‌کند.	فقر (۲۷)، بیکاری (۲۸)، ناهنجاری‌های اجتماعی (۲۹)، ساختارهای اجتماعی ضعیف (۳۰)، نبود همبستگی اجتماعی (۳۱)، عدم نظارت کافی (۳۲)، گسترش رفتارهای انحرافی (۳۳)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۶	مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها، سیاست‌های نادرست در حوزه مسکن و تمرکزگرایی اقتصادی باعث شده مناطق حاشیه‌ای گسترش پیدا کنند. این روند، شکاف طبقاتی و افزایش آسیب‌های اجتماعی را تشدید کرده است.	مهاجرت گسترده روستاییان (۳۴)، سیاست‌های نادرست در حوزه مسکن (۳۵)، تمرکزگرایی اقتصادی (۳۶)، گسترش مناطق حاشیه‌ای (۳۷)، شکاف طبقاتی (۳۸)، آسیب‌های اجتماعی (۳۹)	۱. شرایط اقتصادی ۲. عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۴)	

ادامه جدول ۱- رمز گذاری مقوله‌های معنایی مستخرج از پاسخ خبرگان در قالب رمزگذاری باز، محوری و گزینشی

ردیف	پاسخ خبرگان	رمزگذاری باز	رمزگذاری محوری	رمزگذاری گزینشی
۷	فقر اقتصادی، ضعف نظارت اجتماعی، عدم آموزش صحیح، نابرابری فرصت‌های شغلی و کمبود امکانات رفاهی از مهم‌ترین عوامل هستند. این شرایط باعث افزایش بزه‌کاری و آسیب‌های اجتماعی می‌شوند.	فقر اقتصادی (۴۰)، ضعف نظارت اجتماعی (۴۱)، عدم آموزش صحیح (۴۲)، نابرابری فرصت‌های شغلی (۴۳)، کمبود امکانات رفاهی (۴۴)، افزایش بزه‌کاری (۴۵)، افزایش آسیب‌های اجتماعی (۴۶)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، ۳. شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۸	در مناطق حاشیه‌ای، مشکلات اقتصادی، کمبود آموزش و نبود حمایت اجتماعی، احتمال گرایش به رفتارهای انحرافی را افزایش می‌دهد. فرهنگ غالب در این مناطق نیز ممکن است موجب پذیرش برخی رفتارهای بزه‌کارانه شود.	مشکلات اقتصادی (۴۷)، کمبود آموزش (۴۸)، نبود حمایت اجتماعی (۴۹)، گرایش به رفتارهای انحرافی (۵۰)، فرهنگ غالب (۵۱)، پذیرش رفتارهای بزه‌کارانه (۵۲)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۹	تمرکزگرایی اقتصادی در تهران، ضعف برنامه‌ریزی شهری، مهاجرت بی‌رویه از روستاها و سیاست‌های نادرست در تأمین مسکن برای اقشار کم‌درآمد از دلایل اصلی افزایش حاشیه‌نشینی هستند.	تمرکزگرایی اقتصادی (۵۳)، ضعف برنامه‌ریزی شهری (۵۴)، بی‌رویه از روستاها (۵۵)، نادرست در تأمین مسکن (۵۶)، افزایش حاشیه‌نشینی (۵۷)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۲)	
۱۰	بی‌ثباتی اقتصادی، ضعف نظام آموزشی، خلأ نظارت‌های اجتماعی، دسترسی نداشتن به فرصت‌های شغلی مناسب و نبود تفریحات سالم، زمینه‌ساز بروز آسیب‌های اجتماعی هستند.	بی‌ثباتی اقتصادی (۵۸)، خلأ نظارت‌های اجتماعی (۵۹)، دسترسی نداشتن به فرصت‌های شغلی مناسب (۶۱)، نبود تفریحات سالم (۶۲)، بروز آسیب‌های اجتماعی (۶۳)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، ۳. شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۱۱	ساختارهای نابرابر اقتصادی، فقدان زیرساخت‌های فرهنگی مناسب و عدم توزیع عادلانه خدمات اجتماعی، زمینه‌ساز ارتباط بین حاشیه‌نشینی و افزایش انحرافات است.	ساختارهای نابرابر اقتصادی (۶۴)، فقدان زیرساخت‌های فرهنگی (۶۵)، عدم توزیع عادلانه خدمات اجتماعی (۶۶)، ارتباط بین حاشیه‌نشینی و افزایش انحرافات (۶۷)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، ۳. شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۱۲	مهاجرت‌های روستایی به شهرها، سیاست‌های نامناسب در تأمین مسکن و اشتغال و تمرکز امکانات رفاهی در مراکز شهرها، باعث گسترش مناطق حاشیه‌نشین شده است.	مهاجرت‌های روستایی به شهرها (۶۸)، سیاست‌های نامناسب در تأمین مسکن (۶۹)، سیاست‌های اشتغال (۷۰)، تمرکز امکانات رفاهی در مراکز شهرها (۷۱)، گسترش مناطق حاشیه‌نشین (۷۲)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۲)	

ادامه جدول ۱- رمز گذاری مقوله‌های معنایی مستخرج از پاسخ خبرگان در قالب رمز گذاری باز، محوری و گزینشی

ردیف	پاسخ خبرگان	رمز گذاری باز	رمز گذاری محوری	رمز گذاری گزینشی
۱۳	به نظر من، فقر اقتصادی، نبود اشتغال پایدار، کمبود امکانات آموزشی و فرهنگی، و ضعف نظارت اجتماعی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش انحرافات اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین هستند. همچنین، احساس نابرابری و تبعیض اجتماعی در این مناطق موجب افزایش گرایش افراد به رفتارهای آسیب‌زا می‌شود.	فقر اقتصادی (۷۳)، نبود اشتغال پایدار، کمبود امکانات آموزشی و فرهنگی (۷۴)، کمبود امکانات آموزشی و فرهنگی (۷۵)، ضعف نظارت اجتماعی (۷۶)، احساس نابرابری و تبعیض اجتماعی (۷۷)، گرایش افراد به رفتارهای آسیب‌زا (۷۸)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی	۱. شرایط اقتصادی
۱۴	حاشیه‌نشینی با فقدان فرصت‌های برابر، بیکاری گسترده، ضعف زیرساخت‌های شهری و فرهنگی و محرومیت از امکانات رفاهی همراه است. این عوامل باعث افزایش استرس، ناامیدی و گرایش به انحرافات اجتماعی مانند سرقت، اعتیاد و خشونت می‌شوند.	حاشیه‌نشینی (۷۹)، فقدان فرصت‌های برابر (۸۰)، بیکاری گسترده (۸۱)، ضعف زیرساخت‌های شهری و فرهنگی (۸۲)، محرومیت از امکانات رفاهی (۸۳)، افزایش استرس و ناامیدی (۸۴)، گرایش به انحرافات اجتماعی (۸۵)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی ۳. شرایط زیرساختی و خدماتی	۱. شرایط اقتصادی
۱۵	رشد سریع جمعیت، مهاجرت گسترده از مناطق روستایی به شهرها، کمبود مسکن مقرون‌به‌صرفه در کلان‌شهرها و سیاست‌های ناکارآمد در مدیریت شهری باعث گسترش مناطق حاشیه‌نشین مانند اسلام‌شهر شده‌اند. همچنین، تمرکز منابع و امکانات در مناطق مرکزی شهر، باعث تشدید فاصله طبقاتی و افزایش سکونت‌گاه‌های غیررسمی شده است.	رشد سریع جمعیت (۸۶)، مهاجرت گسترده از مناطق روستایی (۸۷)، کمبود مسکن مقرون‌به‌صرفه (۸۸)، سیاست‌های ناکارآمد در مدیریت شهری (۸۹)، گسترش مناطق حاشیه‌نشین (۹۰)، تمرکز منابع و امکانات در مناطق مرکزی شهر (۹۱)، تشدید فاصله طبقاتی (۹۲)، افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی (۹۳)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی ۳. شرایط زیرساختی و خدماتی	۱. شرایط اقتصادی
۱۶	مهم‌ترین عوامل شامل فقر، بیکاری، ضعف نظام آموزشی، کمبود نظارت اجتماعی و فاصله طبقاتی است. نبود دسترسی به امکانات رفاهی و آموزشی کافی نیز در این زمینه تأثیرگذار است.	فقر (۹۴)، بیکاری (۹۵)، ضعف نظام آموزشی (۹۶)، کمبود نظارت اجتماعی (۹۷)، فاصله طبقاتی (۹۸)، نبود دسترسی به امکانات رفاهی و آموزشی (۹۹)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی	۱. شرایط اقتصادی
۱۷	در مناطق حاشیه‌ای، فرصت‌های اقتصادی محدود و سطح سواد و آگاهی عمومی پایین‌تر است. این وضعیت موجب ناامیدی، استرس و گرایش بیشتر به رفتارهای پرخطر و بزه‌کاری می‌شود.	فرصت‌های اقتصادی محدود (۱۰۰)، سطح سواد و آگاهی عمومی پایین (۱۰۱)، ناامیدی (۱۰۲)، استرس (۱۰۳)، گرایش به رفتارهای پرخطر (۱۰۴)، بزه‌کاری (۱۰۵)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی	۱. شرایط اقتصادی
۱۸	مهاجرت گسترده از روستاها، توسعه نامتوازن شهری، تمرکز امکانات در شهرهای بزرگ و ضعف سیاست‌های حمایتی باعث ایجاد و گسترش حاشیه‌نشینی در مناطقی مانند اسلام‌شهر شده است.	مهاجرت گسترده از روستاها (۱۰۶)، توسعه نامتوازن شهری (۱۰۷)، تمرکز امکانات در شهرهای بزرگ (۱۰۸)، ضعف سیاست‌های حمایتی (۱۰۹)، گسترش حاشیه‌نشینی (۱۱۰)	۱. شرایط اقتصادی ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی ۳. شرایط زیرساختی و خدماتی	۱. شرایط اقتصادی

ادامه جدول ۱- رمز گذاری مقوله‌های معنایی مستخرج از پاسخ خبرگان در قالب رمز گذاری باز، محوری و گزینشی

ردیف	پاسخ خبرگان	رمز گذاری باز	رمز گذاری محوری	رمز گذاری گزینشی
۱۹	عواملی مانند فقر شدید، بیکاری گسترده، پایین بودن سطح آموزش، نبود امکانات رفاهی، و ضعف در نظارت اجتماعی از مهم‌ترین دلایل افزایش انحرافات اجتماعی در این مناطق هستند.	فقر شدید (۱۱۱)، بیکاری گسترده (۱۱۲)، پایین بودن سطح آموزش (۱۱۳)، نبود امکانات رفاهی (۱۱۴)، نظارت اجتماعی (۱۱۵)، انحرافات اجتماعی (۱۱۶)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۲۰	حاشیه‌نشینی اغلب با فقر و محدودیت‌های اقتصادی همراه است. کمبود فرصت‌های شغلی و آموزشی، نبود نظارت اجتماعی کافی و شرایط ناپایدار خانوادگی، بستری برای افزایش بزه‌کاری و آسیب‌های اجتماعی ایجاد می‌کند.	حاشیه‌نشینی (۱۱۷)، فقر و محدودیت‌های اقتصادی (۱۱۸)، فرصت‌های شغلی و آموزشی (۱۱۹)، نبود نظارت اجتماعی کافی (۱۲۰)، شرایط ناپایدار خانوادگی (۱۲۱)، افزایش بزه‌کاری و آسیب‌های اجتماعی (۱۲۲)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۲۱	مهاجرت بی‌رویه از روستاها به شهرها، سیاست‌های نامناسب توسعه شهری، تمرکز امکانات در مناطق مرکزی و ضعف برنامه‌ریزی مسکن از دلایل اصلی رشد حاشیه‌نشینی در مناطقی مثل اسلام‌شهر هستند.	مهاجرت بی‌رویه از روستاها (۱۲۳)، سیاست‌های نامناسب توسعه شهری (۱)، تمرکز امکانات در مناطق مرکزی (۱۲۴)، ضعف برنامه‌ریزی مسکن (۱۲۵)، رشد حاشیه‌نشینی (۱۲۶)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	سیاست‌گذاری (۴)
۲۲	فقر شدید، بیکاری، نابرابری‌های اجتماعی و دسترسی محدود به خدمات اجتماعی از عواملی هستند که موجب بروز انحرافات اجتماعی می‌شوند. این عوامل به شکل ساختاری و فردی روی هم تأثیر می‌گذارند و باعث انزوای اجتماعی و افزایش جرم و ناهنجاری‌ها می‌شوند.	فقر شدید (۱۲۸)، بیکاری (۱۲۹)، نابرابری‌های اجتماعی (۱۳۰)، دسترسی محدود به خدمات اجتماعی (۱۳۱)، انزوای اجتماعی (۱۳۲)، افزایش جرم و ناهنجاری‌ها (۱۳۳)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۲۳	ساختار اقتصادی ضعیف، عدم فرصت‌های شغلی و دسترسی ناکافی به خدمات اجتماعی، ساختار اجتماعی آسیب‌دیده و فرهنگ‌های پنهان از عواملی هستند که باعث افزایش انحرافات اجتماعی می‌شوند. این ساختارها باعث می‌شود افراد کم‌تر به ارزش‌های اجتماعی پایبند باشند.	ساختار اقتصادی ضعیف (۱۳۴)، عدم فرصت‌های شغلی (۱۳۵)، دسترسی ناکافی به خدمات اجتماعی (۱۳۶)، ساختار اجتماعی آسیب‌دیده (۱۳۷)، فرهنگ‌های پنهان (۱۳۸)، پایبندی به ارزش‌های اجتماعی (۱۳۹)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۲۴	نابه‌سامانی‌های اقتصادی، مهاجرت‌های داخلی از روستاها به شهرها و نبود سیاست‌های مناسب در تأمین مسکن و زیرساخت‌های شهری از عوامل مؤثر بر افزایش حاشیه‌نشینی در اسلام‌شهر است. این مسأله به ناپایداری اجتماعی و فرهنگی دامن زده و زمینه‌ساز بروز انحرافات اجتماعی شده است.	نابه‌سامانی‌های اقتصادی (۱۴۰)، مهاجرت‌های داخلی از روستاها به شهرها (۱۴۱)، نبود سیاست‌های مناسب در تأمین مسکن (۱۴۲)، زیرساخت‌های شهری (۱۴۳)، حاشیه‌نشینی (۱۴۴)، ناپایداری اجتماعی و فرهنگی (۱۴۵)، انحرافات اجتماعی (۱۴۶)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، ۲. شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	سیاست‌گذاری (۴)

ادامه جدول ۱- رمز گذاری مقوله‌های معنایی مستخرج از پاسخ خبرگان در قالب رمزگذاری باز، محوری و گزینشی

ردیف	پاسخ خبرگان	رمز گذاری باز	رمز گذاری محوری	رمز گذاری گزینشی
۲۵	عوامل مختلفی از جمله فقر، نابرابری‌های اجتماعی، فقدان فرصت‌های شغلی و آموزشی در این مناطق باعث تشدید انحرافات اجتماعی می‌شود. این شرایط عمدتاً به صورت ساختاری و محیطی اثرگذارند و افراد را در معرض فشارهای اجتماعی و اقتصادی قرار می‌دهند که می‌تواند منجر به بروز رفتارهای انحرافی شود.	فقر (۱۴۷)، نابرابری اجتماعی (۱۴۸)، فقدان فرصت شغلی (۱۴۹)، فقدان فرصت آموزشی (۱۵۰)، فشار اجتماعی (۱۵۱)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۲۶	حاشیه‌نشینی به دلیل نارسایی‌های اقتصادی و اجتماعی که در این مناطق وجود دارد، مستعد بروز انحرافات اجتماعی است. ساختارهای ضعیف اقتصادی، کمبود آموزش و فرصت‌های شغلی باعث می‌شود افراد کم‌تر به نهادهای اجتماعی و قانونی پایبند باشند، که این امر موجب تشدید انحرافات می‌شود.	نارسایی اقتصادی (۱۵۲)، نارسایی اجتماعی (۱۵۳)، ساختار ضعیف اقتصادی (۱۵۴)، کمبود آموزش (۱۵۵)، کمبود فرصت شغلی (۱۵۶)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۲۷	در اسلامشهر، عوامل متعددی از جمله مهاجرت‌های روستایی به شهر، کمبود برنامه‌ریزی شهری و تغییرات اقتصادی سبب افزایش حاشیه‌نشینی شده است. نبود توجه کافی به زیرساخت‌ها و نبود فرصت‌های شغلی و مسکن باعث شده تا بسیاری از افراد به این مناطق منتقل شوند.	مهاجرت روستایی (۱۵۷)، کمبود برنامه‌ریزی شهری (۱۵۸)، تغییرات اقتصادی (۱۵۹)، کمبود زیرساخت‌ها (۱۶۰)، کمبود فرصت شغلی (۱۶۱)، کمبود مسکن (۱۶۲)	عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۴)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۲۸	عوامل زیادی وجود دارد که می‌توانند به تشدید انحرافات اجتماعی در این مناطق منجر شوند. این عوامل شامل فقر اقتصادی، نبود فرصت‌های شغلی، عدم دسترسی به خدمات اجتماعی و آموزشی و همچنین نابرابری‌های اجتماعی است. این شرایط موجب می‌شوند که افراد در این مناطق احساس بی‌عدالتی کنند و به سمت رفتارهای انحرافی سوق پیدا کنند.	فقر اقتصادی (۱۶۳)، نبود فرصت شغلی (۱۶۴)، عدم دسترسی به خدمات اجتماعی (۱۶۵)، عدم دسترسی به خدمات آموزشی (۱۶۶)، نابرابری اجتماعی (۱۶۷)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	
۲۹	حاشیه‌نشینی در اصل نتیجه نابرابری‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است. به دلیل نبود زیرساخت‌های کافی در این مناطق، بسیاری از افراد از نظر اقتصادی و اجتماعی عقب‌مانده هستند، که این امر در بسیاری از مواقع موجب شکل‌گیری انحرافات اجتماعی می‌شود. وضعیت نامناسب اقتصادی و نبود فرصت‌های مناسب آموزشی، فرد را به سمت رفتارهایی می‌برد که ممکن است با هنجارهای جامعه در تضاد باشد.	نابرابری اجتماعی (۱۶۸)، نابرابری اقتصادی (۱۶۹)، فقدان زیرساخت‌ها (۱۷۰)، عقب‌ماندگی اقتصادی و وضعیت نامناسب اجتماعی (۱۷۱)، نبود فرصت آموزشی (۱۷۲)، خدماتی (۱۷۳)	۱. شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	

ادامه جدول ۱- رمز گذاری مقوله‌های معنایی مستخرج از پاسخ خبرگان در قالب رمزگذاری باز، محوری و گزینشی

ردیف	پاسخ خبرگان	رمزگذاری باز	رمزگذاری محوری	رمزگذاری گزینشی
۳۰	مهاجرت‌های گسترده از مناطق روستایی به حاشیه‌نشینی در شهرها یکی از دلایل اصلی این پدیده است. مشکلات اقتصادی و نابرابری‌های اجتماعی در سطح کلان باعث شد که بسیاری از مردم به این مناطق منتقل شوند. سیاست‌های شهری نادرست و کمبود برنامه‌های حمایتی برای افراد مهاجر از دیگر عوامل تشدید این مشکل بوده است.	مهاجرت روستایی (۱۷۴)، مشکلات اقتصادی (۱۷۵)، نابرابری اجتماعی (۱۷۶)، سیاست‌های شهری نادرست (۱۷۷)، کمبود برنامه‌های حمایتی (۱۷۸)	عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۴)، شرایط اقتصادی (۱)	
۳۱	عوامل مختلفی می‌توانند موجب تشدید انحرافات اجتماعی در این مناطق شوند. از جمله فقر اقتصادی، نابرابری‌های اجتماعی، بیکاری، و دسترسی محدود به آموزش و خدمات بهداشتی. این عوامل باعث می‌شوند که افراد در شرایط سخت و ناامن قرار بگیرند که در نهایت به بروز رفتارهای انحرافی می‌انجامد.	فقر اقتصادی (۱۷۹)، نابرابری اجتماعی (۱۸۰)، بیکاری (۱۸۱)، دسترسی محدود به آموزش (۱۸۲)، دسترسی محدود به خدمات بهداشتی (۱۸۳)	شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۳۲	حاشیه‌نشینی معمولاً به دلیل مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به وجود می‌آید. در این مناطق، فقر و بیکاری بسیار زیاد است و خدمات عمومی به درستی ارائه نمی‌شود. این شرایط می‌تواند باعث شود که افراد به رفتارهایی دست بزنند که با هنجارهای اجتماعی مغایرت دارد.	مشکلات اقتصادی (۱۸۴)، مشکلات اجتماعی (۱۸۵)، مشکلات فرهنگی (۱۸۶)، فقر (۱۸۷)، بیکاری (۱۸۸)، عدم ارائه خدمات عمومی (۱۸۹)	شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۳۳	در گذشته، مشکلات اقتصادی، مهاجرت‌های بی‌رویه از روستاها و سیاست‌های نادرست شهری باعث شد که جمعیت در حاشیه شهرها مانند اسلامشهر تجمع کنند. عدم مدیریت مناسب شهری و نبود برنامه‌ریزی‌های زیرساختی مناسب برای جذب جمعیت، باعث گسترش حاشیه‌نشینی در این مناطق شده است.	مشکلات اقتصادی (۱۹۰)، مهاجرت بی‌رویه (۱۹۱)، سیاست‌های نادرست شهری (۱۹۲)، عدم مدیریت شهری (۱۹۳)، نبود برنامه‌ریزی‌های زیرساختی (۱۹۴)	عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۴)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۳۴	عوامل متعددی نظیر فقر شدید، بیکاری، کمبود امکانات آموزشی و بهداشتی، و نداشتن فرصت‌های شغلی، از جمله عوامل اصلی هستند که موجب تشدید انحرافات اجتماعی در این مناطق می‌شوند. این مسائل ابعدی از قبیل فقر اقتصادی، بی‌عدالتی اجتماعی، و فقدان فرصت‌های برابر را به وجود می‌آورند که منجر به بروز رفتارهای انحرافی می‌شود.	فقر شدید (۱۹۵)، بیکاری (۱۹۶)، کمبود امکانات آموزشی (۱۹۷)، کمبود امکانات بهداشتی (۱۹۸)، نداشتن فرصت‌های شغلی (۱۹۹)	شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	

ادامه جدول ۱- رمز گذاری مقوله‌های معنایی مستخرج از پاسخ خبرگان در قالب رمزگذاری باز، محوری و گزینشی

رمزگذاری گزینشی	رمزگذاری محوری	رمزگذاری باز	پاسخ خبرگان	ردیف
	شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	شرایط اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی مناسب (۲۰۰)، نابرابری‌های اقتصادی (۲۰۱)، نبود زیرساخت‌های اجتماعی (۲۰۲)، فقدان خدمات مناسب (۲۰۳)	حاشیه‌نشینی به دلیل فراهم نبودن شرایط اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی مناسب در این مناطق، می‌تواند به رفتارهای انحرافی منجر شود. در واقع، نابرابری‌های اقتصادی، نبود زیرساخت‌های اجتماعی و فقدان خدمات مناسب باعث می‌شود که افراد در این مناطق به دنبال راه‌حل‌های غیرقانونی و انحرافی باشند.	۳۵
	شرایط اقتصادی (۱)، عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۴)	نبود فرصت شغلی (۲۰۴)، پایین بودن سطح درآمد (۲۰۵)، سیاست‌های شهری ناکافی (۲۰۶)، مهاجرت روستایی (۲۰۷)	مسائل اقتصادی، مانند نبود فرصت‌های شغلی و پایین بودن سطح درآمد، به همراه سیاست‌های شهری ناکافی در جذب جمعیت و ایجاد فرصت‌های برابر، موجب افزایش حاشیه‌نشینی در اسلامشهر شده است. همچنین، روند مهاجرت‌های روستایی به شهرها نیز عامل دیگری است که بر شدت این پدیده افزوده است.	۳۶
	شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	فقر شدید (۲۰۸)، بیکاری گسترده (۲۰۹)، نبود امکانات آموزشی (۲۱۰)، نبود امکانات بهداشتی مناسب (۲۱۱)، عدم دسترسی به فرصت‌های اقتصادی (۲۱۲)	عوامل متعددی مانند فقر شدید، بیکاری گسترده، نبود امکانات آموزشی و بهداشتی مناسب، و عدم دسترسی به فرصت‌های اقتصادی مناسب می‌توانند در افزایش انحرافات اجتماعی در این مناطق نقش داشته باشند. این عوامل باعث ایجاد احساس بی‌عدالتی و نارضایتی در افراد می‌شود که منجر به بروز رفتارهای انحرافی می‌گردد.	۳۷
	شرایط اقتصادی (۱)، شرایط اجتماعی و فرهنگی (۲)	مشکلات اقتصادی (۲۱۳)، مشکلات اجتماعی (۲۱۴)، کمبود فرصت‌های شغلی (۲۱۵)، آموزش (۲۱۶)، تغییرات فرهنگی و اجتماعی (۲۱۷)	حاشیه‌نشینی غالباً با مشکلات اقتصادی و اجتماعی در ارتباط است. وقتی ساختار اقتصادی این مناطق ناتوان است و فرصت‌های شغلی و آموزشی کمی وجود دارد، افراد به دلایل مختلف به رفتارهای انحرافی گرایش پیدا می‌کنند. از طرفی، تغییرات فرهنگی و اجتماعی نیز می‌تواند زمینه‌ساز این وضعیت باشد.	۳۸
	عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۴)، شرایط اقتصادی (۱)	مهاجرت گسترده (۲۱۸)، بیکاری (۲۱۹)، افزایش هزینه‌های زندگی (۲۲۰)، عدم اجرای سیاست‌های مناسب (۲۲۱)، توزیع ناعادلانه منابع (۲۲۲)	در سال‌های اخیر، مهاجرت‌های گسترده به شهرهای بزرگتر و تمرکز ناپایدار جمعیت باعث افزایش حاشیه‌نشینی شده است. شرایط اقتصادی مانند بیکاری و افزایش هزینه‌های زندگی، همچنین عدم اجرای سیاست‌های مناسب در زمینه توزیع عادلانه منابع شهری، از جمله عوامل اصلی این پدیده هستند.	۳۹

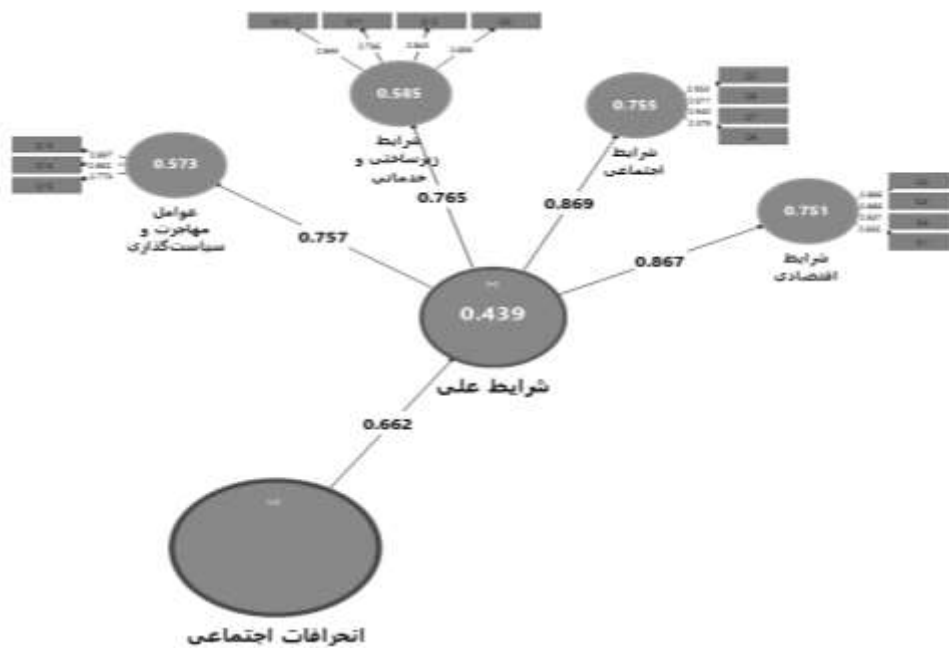
ادامه جدول ۱- رمز گذاری مقوله‌های معنایی مستخرج از پاسخ خبرگان در قالب رمزگذاری باز، محوری و گزینشی

ردیف	پاسخ خبرگان	رمزگذاری باز	رمزگذاری محوری	رمزگذاری گزینشی
۴۰	عوامل عمده‌ای مانند فقر، بیکاری، و دسترسی محدود به امکانات آموزشی و بهداشتی از جمله شرایطی هستند که باعث افزایش انحرافات اجتماعی در این مناطق می‌شوند. این مشکلات باعث می‌شوند که افراد به دنبال راه‌حل‌های غیرقانونی و انحرافی برای رفع نیازهای خود باشند.	فقر (۲۲۳)، بیکاری (۲۲۴)، دسترسی محدود به امکانات آموزشی (۲۲۵)، دسترسی محدود به امکانات بهداشتی (۲۲۶)	شرایط اقتصادی (۱)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۴۱	بیکاری، فقر و نبود فرصت‌های شغلی از جمله مهم‌ترین عواملی هستند که منجر به تشدید انحرافات اجتماعی در این مناطق می‌شوند. این مشکلات اجتماعی به همراه کمبود امکانات رفاهی زمینه‌ساز بروز رفتارهای انحرافی خواهند بود.	بیکاری (۲۲۷)، فقر (۲۲۸)، نبود فرصت شغلی (۲۲۹)، کمبود امکانات رفاهی (۲۳۰)	شرایط اقتصادی (۱)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	
۴۲	مهاجرت‌های روستایی و نبود امکانات شهری مناسب از دلایل اصلی رشد حاشیه‌نشینی در اسلامشهر است. این مسائل باعث شده تا این مناطق با مشکلات متعددی روبه‌رو شوند.	مهاجرت روستایی (۲۳۱)، نبود امکانات شهری (۲۳۲)	عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری (۴)، شرایط زیرساختی و خدماتی (۳)	

با توجه به این‌که شرایط علی به عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مانند فقر، بیکاری، نبود امکانات آموزشی و توزیع ناعادلانه منابع، زمینه‌ساز شکل‌گیری انحرافات اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین هستند و این عوامل به‌طور مستقیم بر افزایش آسیب‌های اجتماعی تأثیر می‌گذارند، تحلیل داده‌های کیفی نشان داد که از مجموع ۲۳۲ رمز باز استخراج‌شده از مصاحبه‌های خبرگان، چهار مقوله محوری اصلی شناسایی می‌شود: (۱) شرایط اقتصادی، (۲) شرایط اجتماعی و فرهنگی، (۳) شرایط زیرساختی و خدماتی و (۴) عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری. از این میان، مقوله “شرایط زیرساختی و خدماتی” با ۳۷ رمز باز (۳۰/۳٪) بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داد که نشان‌دهنده تأثیر عمیق کمبود امکانات آموزشی، محرومیت از خدمات رفاهی و ضعف زیرساخت‌ها در شکل‌گیری انحرافات اجتماعی است. مقوله “شرایط اجتماعی و فرهنگی” با ۳۶ رمز (۲۹/۵٪) در رتبه دوم قرار گرفت که مؤید اهمیت عوامل فرهنگی و هنجاری، مانند ضعف

نظارت اجتماعی و نبود انسجام اجتماعی است. “عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری” نیز با ۳۶ رمز (۲۹/۵٪) به‌عنوان سومین مقوله پرتکرار، بر نقش سیاست‌های نادرست شهری و مهاجرت بی‌رویه تأکید داشت. در نهایت، مقوله “شرایط اقتصادی” با ۲۸ رمز (۲۳٪) اگرچه کم‌ترین سهم را داشت، اما مفاهیمی مانند فقر و بیکاری به‌عنوان پایه‌ای‌ترین عوامل مؤثر شناخته شدند. این توزیع نشان می‌دهد که اگرچه عوامل اقتصادی به‌عنوان بستر اصلی عمل می‌کنند، اما کمبودهای زیرساختی و خدمات عمومی بیشترین سهم را در تشدید انحرافات اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین اسلام‌شهر دارند. براساس دیدگاه مشارکت‌کنندگان در بخش کمی بعد شرایط علی اثرگذار در مرحله رمزگذاری گزینشی بر انحرافات اجتماعی مطابق نمودار (۱) در زیر نشان داده می‌شود:

مهاجرت‌های روستایی و نبود امکانات شهری مناسب از دلایل اصلی رشد حاشیه‌نشینی در اسلامشهر است. این مسائل باعث شده تا این مناطق با مشکلات متعددی روبه‌رو شوند.

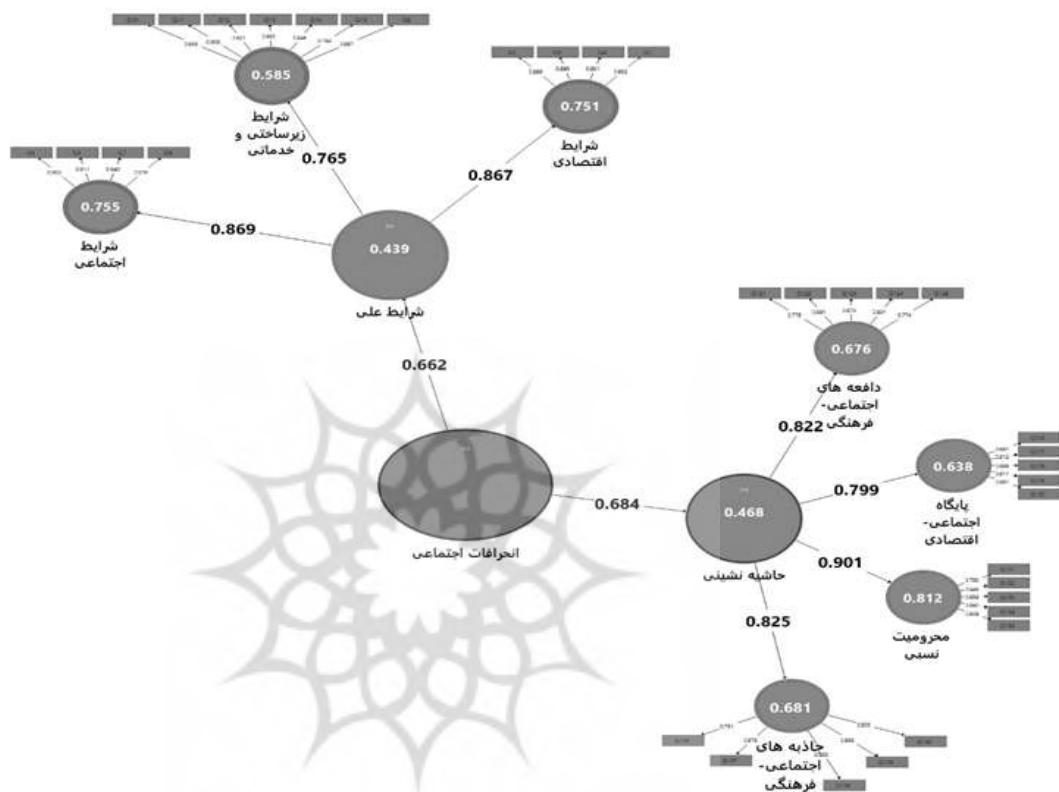
نمودار ۱- شرایط علی اثرگذار بر متغیر انحرافات اجتماعی

۰/۷۶۵ تأثیر قابل توجهی دارند، اما نسبت به شرایط اقتصادی و اجتماعی کم‌تر است. این نشان می‌دهد که کمبود امکانات شهری، آموزشی و رفاهی اثرات مستقیمی بر افزایش رفتارهای ناهنجار دارد و می‌تواند اثرات اقتصادی و اجتماعی را تقویت کند. عوامل مهاجرت و سیاست‌گذاری نیز با ضریب ۰/۷۵۷ نشان می‌دهند که مدیریت ناکارآمد مهاجرت و سیاست‌های رفاهی می‌توانند به‌طور مستقیم و همچنین از طریق تعامل با شرایط اقتصادی و اجتماعی، زمینه‌ساز انحرافات اجتماعی باشند. ارتباط میان شرایط علی و میزان انحرافات اجتماعی با ضریب مسیر ۰/۶۶۲ بیانگر اثر مستقیم شرایط علی بر انحرافات است، اما این رابطه به‌صورت غیر مستقیم تحت تأثیر متغیرهای زمینه‌ای دیگر تقویت می‌شود. به این معنا که مشکلات اقتصادی و اجتماعی نه‌تنها باعث افزایش ناهنجاری‌ها می‌شوند، بلکه ضعف زیرساخت‌ها و سیاست‌گذاری نادرست، اثر این شرایط را تشدید می‌کند. با توجه به تحلیل روابط پیچیده بین متغیرها، یافته‌ها نشان می‌دهند که برای کنترل انحرافات اجتماعی، نیاز به رویکرد جامع و چندجانبه وجود دارد: بهبود وضعیت اقتصادی، کاهش نابرابری و تبعیض، تقویت سرمایه اجتماعی، توسعه زیرساخت‌ها و اصلاح سیاست‌های مهاجرتی و رفاهی باید به‌طور هم‌زمان

الگوی ارائه‌شده نشان می‌دهد که مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی و سیاست‌گذاری به‌عنوان شرایط علی بر میزان انحرافات اجتماعی تأثیرگذار هستند. مقدار R^2 برای متغیر شرایط علی برابر ۰/۴۹۳ است که نشان می‌دهد، این متغیرها توانایی تبیین حدود ۴۳/۹٪ از تغییرات انحرافات اجتماعی را دارند. این مقدار حاکی از آن است که علاوه بر عوامل مورد بررسی، سایر متغیرهای زمینه‌ای نیز می‌توانند در بروز رفتارهای انحرافی نقش داشته باشند. ضرایب مسیر نشان‌دهنده میزان و جهت اثرگذاری هر متغیر بر شرایط علی هستند و با تحلیل دقیق‌تر، روابط پیچیده میان آن‌ها روشن می‌شود. به‌عنوان مثال، شرایط اقتصادی و اجتماعی بیشترین تأثیر را دارند. ضریب مسیر ۰/۸۶۷ بین شرایط اقتصادی و شرایط علی نشان می‌دهد که وضعیت اقتصادی نه‌تنها تأثیر مستقیم دارد، بلکه می‌تواند به‌صورت غیرمستقیم از طریق افزایش نابرابری و کاهش سرمایه اجتماعی، به‌شدت بر بروز انحرافات اجتماعی اثرگذار باشد. به همین ترتیب، ضریب مسیر، ۰/۸۶۹ برای شرایط اجتماعی و فرهنگی بیانگر اثرات چندجانبه این متغیر است؛ نابرابری، تبعیض و کاهش انسجام اجتماعی به‌طور هم‌زمان موجب تشدید زمینه‌های انحرافی می‌شوند. علاوه بر این، شرایط زیرساختی و خدماتی با ضریب مسیر

در هر یک از این متغیرها می‌تواند اثرات مستقیم و غیرمستقیم بر سایر عوامل و در نهایت بر میزان انحرافات اجتماعی داشته باشد. تأثیر انحرافات اجتماعی بر حاشیه‌نشینی در نمودار زیر نشان داده شده است:

انجام شوند تا اثرات متقابل مختلف به‌نحو مؤثری مهار گردد. این تحلیل، درک عمیق‌تری از روابط میان متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی و سیاست‌گذاری با رفتارهای انحرافی ارائه می‌دهد و نشان می‌دهد که تغییر

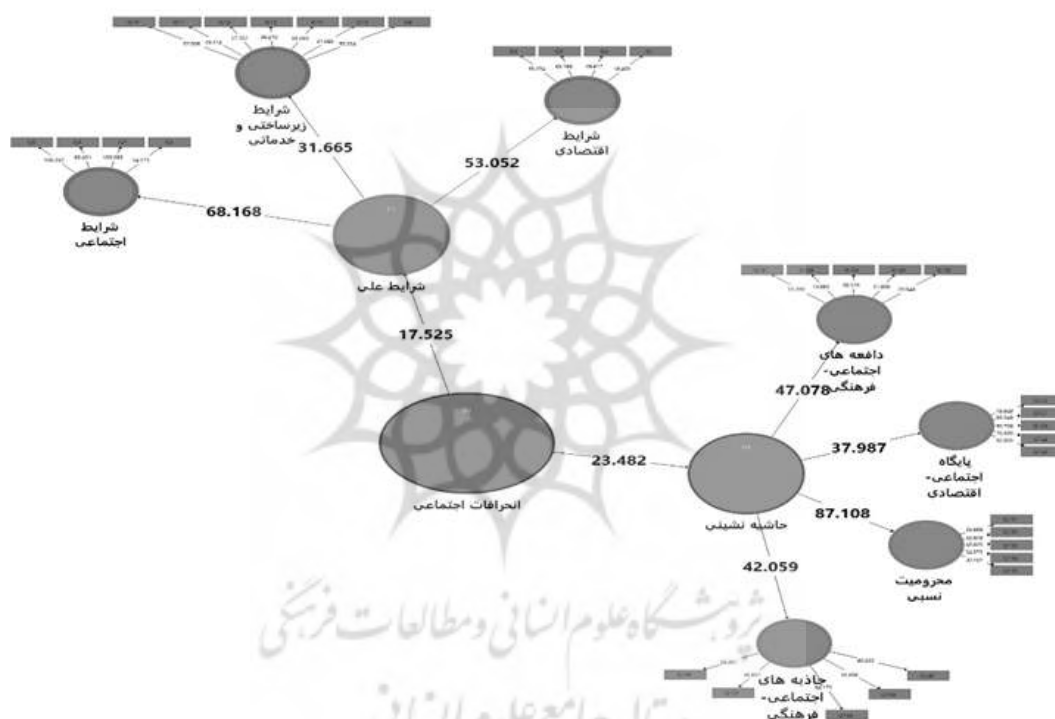

نمودار ۲- تأثیر انحرافات اجتماعی بر حاشیه‌نشینی با وجود شرایط علی اثر گذار در حالت تخمین ضرایب مسیر

می‌کند. اثر انحرافات اجتماعی بر حاشیه‌نشینی با ضریب $0/684$ نشان‌دهنده رابطه مثبت و معنادار است. این رابطه نه تنها تأثیر مستقیم دارد، بلکه می‌تواند به‌صورت غیر مستقیم از طریق تأثیر شرایط علی بر انحرافات اجتماعی تقویت شود؛ به این معنا که بدتر شدن شرایط اقتصادی، اجتماعی و زیرساختی، به افزایش انحرافات اجتماعی منجر می‌شود و در نهایت میزان حاشیه‌نشینی را بالا می‌برد. تحلیل دقیق‌تر متغیر حاشیه‌نشینی نشان می‌دهد که این متغیر تحت تأثیر مستقیم عواملی همچون محرومیت نسبی ($0/812$)، پایگاه اجتماعی-اقتصادی ($0/799$) و دافعه‌های اجتماعی-فرهنگی ($0/676$) قرار دارد. این ضرایب بیانگر آن است که محیط‌های اجتماعی و اقتصادی نامطلوب، از جمله نابرابری،

این الگو نشان می‌دهد که شرایط اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی و خدماتی به‌عنوان شاخص‌هایی از "شرایط علی" بر انحرافات اجتماعی اثرگذار هستند و خود شرایط علی نیز بر حاشیه‌نشینی تأثیر می‌گذارد. شاخص بار عاملی مسیر بین شرایط علی و انحرافات اجتماعی برابر با $0/662$ است که نشان‌دهنده تأثیر متوسط تا قوی این متغیر است. با تحلیل دقیق‌تر، این مقدار بیانگر آن است که نامطلوب بودن شرایط علی، نه تنها به‌طور مستقیم احتمال بروز انحرافات اجتماعی را افزایش می‌دهد، بلکه از طریق تعامل با سایر متغیرهای زمینه‌ای، مانند محرومیت اقتصادی، ضعف سرمایه اجتماعی و تبعیض، اثرات غیر مستقیم نیز ایجاد می‌کند که شدت و گستره رفتارهای انحرافی را بیشتر

خدماتی و همچنین کاهش نابرابری‌های اجتماعی تمرکز کنند تا اثرات مستقیم و غیر مستقیم نامطلوب بر انحرافات اجتماعی و حاشیه‌نشینی کاهش یابد. به بیان دیگر، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی مستلزم توجه هم‌زمان به عوامل ریشه‌ای، زمینه‌ای و تعاملات بین متغیرهاست تا بتوان از بروز انحرافات و توسعه حاشیه‌نشینی جلوگیری کرد. نمودار (۳) در زیر تأثیر انحرافات اجتماعی بر حاشیه‌نشینی را نمایش می‌دهد:

نمودار ۳- تأثیر انحرافات اجتماعی بر حاشیه‌نشینی با وجود شرایط علی اثرگذار در حالت معناداری ضرایب مسیر

حاشیه‌نشینی اثرگذارند (با ضریب ۲۳/۴۸۲)، که بیانگر آن است که بروز آسیب‌های اجتماعی، هنجارشکنی‌ها و رفتارهای پرخطر، افراد را به سمت سکونت در حاشیه و دور از ساختار رسمی شهر سوق می‌دهد. از سوی دیگر، متغیر حاشیه‌نشینی خود تحت تأثیر چند عامل کلیدی قرار دارد که همه دارای ضرایب معناداری بالا هستند: محرومیت نسبی (۱۰۸/۸۷)، پایگاه اجتماعی-اقتصادی پایین (۳۷/۹۸۷)، دافعه‌های اجتماعی-فرهنگی (۴۷/۰۷۸) و جاذبه‌های فرهنگی و اجتماعی مناطق حاشیه‌ای (۴۲/۰۵۹). این روابط نشان می‌دهند که حاشیه‌نشینی نه تنها نتیجه

محدودیت‌های دسترسی به منابع و ضعف سرمایه اجتماعی، باعث افزایش تمایل افراد به سکونت در حاشیه‌های شهری می‌شوند و اثرات نامطلوب بر ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی دارند. به‌طور کلی، الگو نشان می‌دهد که انحرافات اجتماعی نه تنها نتیجه شرایط علی هستند، بلکه خود به گسترش حاشیه‌نشینی نیز کمک می‌کنند. این تحلیل با در نظر گرفتن روابط پیچیده بین متغیرها، نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری‌های اجتماعی باید به‌طور هم‌زمان بر بهبود شرایط اقتصادی، زیرساختی و

نمودار معادلات ساختاری ارائه شده با استفاده از ضرایب معناداری مسیر، به روشنی رابطه میان شرایط علی، انحرافات اجتماعی و حاشیه‌نشینی را در نمونه آماری بررسی می‌کند. ضرایب بالا و معنادار مسیرها نشان می‌دهند که شرایط علی شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی و خدماتی، تأثیر مستقیمی بر بروز انحرافات اجتماعی دارد (با ضریب معناداری ۱۷/۵۲۵). به عبارت دیگر، هرچه وضعیت اقتصادی، خدماتی و اجتماعی نابسامان‌تر باشد، زمینه برای افزایش انحرافات اجتماعی در جامعه فراهم‌تر خواهد شد. همچنین، انحرافات اجتماعی به‌طور معناداری بر پدیده

فشارهای بیرونی مانند فقر و نابرابری است، بلکه عوامل درونی و جاذبه‌های اجتماعی خاص این مناطق نیز در گسترش آن نقش دارند. الگو به‌وضوح نشان می‌دهد که شرایط علی نامطلوب با تأثیر مستقیم بر انحرافات اجتماعی، بستر گسترش حاشیه‌نشینی را فراهم می‌کند. تمام ضرایب مسیر دارای مقادیر بالای آماره معناداری هستند که نشان‌دهنده تأیید فرضیات پژوهش با اطمینان آماری است. بنابراین، اصلاح و بهبود شرایط علی (اقتصادی، اجتماعی، خدماتی) به‌عنوان راهبردی پیش‌گیرانه می‌تواند هم از بروز انحرافات اجتماعی و هم از گسترش حاشیه‌نشینی جلوگیری کند.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی و سیاست‌گذاری به‌عنوان شرایط علی، تأثیر مستقیم و معناداری بر میزان انحرافات اجتماعی دارند. مقدار R^2 برابر با ۰/۴۳۹ نشان می‌دهد که این عوامل حدود ۴۳/۹ درصد از تغییرات انحرافات اجتماعی را توضیح می‌دهند که اهمیت آن‌ها را در شکل‌گیری رفتارهای ناهنجار تایید می‌کند، اما همچنین نشان‌دهنده آن است که عوامل دیگری نیز در بروز این پدیده نقش دارند. بیشترین تأثیر مربوط به شرایط اقتصادی و اجتماعی است؛ به‌طوری که ضریب مسیر ۰/۸۶۷ برای شرایط اقتصادی و ۰/۸۶۹ برای شرایط اجتماعی نشان‌دهنده اهمیت فقر، بیکاری، نابرابری، تبعیض و کاهش انسجام اجتماعی در شکل‌گیری انحرافات است.

این یافته با مطالعات پیشین مانند آذر و درخشی (۱۴۰۲) و جعفری کافی‌آباد و همکاران (۱۴۰۱) هم‌سو است و تأکید می‌کند که جوامعی با بی‌عدالتی و نابرابری بالا، نرخ بالاتری از رفتارهای انحرافی دارند. شرایط زیرساختی و خدماتی نیز با ضریب مسیر ۰/۷۶۵ تأثیر قابل توجهی بر انحرافات دارند که نشان می‌دهد کمبود زیرساخت‌های شهری، آموزشی، بهداشتی و رفاهی در مناطق کم‌برخوردار بستر لازم برای افزایش رفتارهای

ناهنجار را فراهم می‌کند. همچنین، مهاجرت بی‌رویه و سیاست‌گذاری ناکافی با ضریب ۰/۷۵۷ تأثیر معناداری بر شرایط علی دارند که می‌تواند به گسترش حاشیه‌نشینی و افزایش انحرافات اجتماعی منجر شود. ارتباط میان شرایط علی و انحرافات اجتماعی با ضریب مسیر ۰/۶۶۲ نشان می‌دهد که بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی و زیرساختی می‌تواند کاهش قابل توجهی در رفتارهای ناهنجار ایجاد کند. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند که انحرافات اجتماعی به‌طور مستقیم بر حاشیه‌نشینی تأثیر دارند (ضریب مسیر ۰/۶۸۴، R^2 برابر ۰/۴۶۸)، به‌طوری که افزایش رفتارهای ناهنجار باعث گسترش سکونت در حاشیه‌ها و تشدید چرخه معیوب آسیب‌های اجتماعی می‌شود. این نتیجه با مطالعات شریعت‌نژاد و همکاران (۲۰۲۴) و برادران و همکاران (۱۳۹۶) هم‌سو است و تأکید می‌کند که انحرافات اجتماعی و حاشیه‌نشینی دو پدیده درهم‌تنیده هستند. با توجه به این تحلیل، پیشنهادها و عملیاتی برای کاهش انحرافات اجتماعی و کنترل حاشیه‌نشینی در اسلام‌شهر به شرح زیر ارائه می‌شود:

— اجرای برنامه‌های شغلی هدفمند برای جوانان و افراد آسیب‌پذیر، ایجاد مشوق برای کارآفرینان و حمایت از کسب‌وکارهای کوچک، به‌ویژه در محله‌های حاشیه‌ای، می‌تواند به کاهش فقر و بیکاری و در نتیجه کاهش انحرافات اجتماعی کمک کند.

— ارتقای دسترسی به آموزش، بهداشت، مسکن و امکانات عمومی، مانند حمل‌ونقل، فضاهای سبز و مراکز اجتماعی می‌تواند به کاهش نارضایتی اجتماعی و پیش‌گیری از رفتارهای ناهنجار کمک کند.

— توزیع عادلانه منابع، ایجاد فرصت‌های برابر در آموزش و اشتغال و کاهش تبعیض‌های ساختاری، تنش‌های اجتماعی را کاهش داده و محرک‌های انحرافی را محدود می‌کند.

— آموزش مهارت‌های اجتماعی، ترویج فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی و اجتماعی در مناطق حاشیه‌ای و

مشارکت فعال شهروندان می‌تواند همبستگی اجتماعی را افزایش و خطر رفتارهای انحرافی را کاهش دهد.

تقدیر و تشکر

از کلیه افرادی که در فرایند انجام پژوهش با پژوهشگران همکاری داشته‌اند و ما را در پیش‌برد امور یاری کردند، تشکر و قدردانی به‌عمل می‌آید.

منابع

۱. اکبری، جواد و قاسمی، فاطمه. (۱۴۰۱). بررسی تاثیر عملکرد مدیریت شهری بر زندگی حاشیه شهر، نهمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم جغرافیا، معماری و شهرسازی ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/1510179>
۲. آذر، سهراب & درخشانی، پرینا. (۱۴۰۲). مؤلفه‌های کیفیت محیطی و تاثیر آن بر انحرافات اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین، مطالعه موردی: شهر مراغه. *اقتصاد و برنامه ریزی شهری*، ۴(۴)، ۱۶۲-۱۴۸.
۳. برادران، مراد، غفاری، غلامرضا، زاهدی، محمدجواد و ربیعی، علی. (۱۳۹۶). حاشیه‌نشینی: تحلیل جامعه‌شناختی مسائل اجتماعی سیاست‌های مسکن و پدیده‌ی غیررسمیت (بررسی نمونه‌ی میان آباد، اسلامشهر، تهران). *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۸(۱)، ۲۰۹-۲۳۱. <https://doi.org/10.22034/uep.2024.428971.1441>
۴. جعفری کافی آباد، صابر، روستاخیز، بهروز و عبدی، مجتبی. (۱۴۰۱). زیست در حاشیه مطالعه‌ای مردم‌نگارانه بر زیست روزمره حاشیه‌نشینان محله سعیدآباد تهران. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۳(۲)، ۱-۲۳. <https://10.22059/ijsp.2017.64140>
۵. حسن پور، فاطمه و جعفری، مرضیه. (۱۴۰۰). بررسی چالش‌های اجتماعی و فرهنگی مناطق حاشیه‌نشین و ارائه راهکارهای مناسب به منظور ارتقا کیفیت زندگی شهری، چهارمین کنفرانس بین‌المللی و پنجمین کنفرانس ملی عمران، معماری، هنر و طراحی شهری، تبریز. <https://civilica.com/doc/1427424>
۶. دانش ناری، حمیدرضا، شرافتی، ابوالفضل و نیکوسیر، مهدی. (۱۴۰۳). تحلیل نظریه برچسب‌زنی در رمان «داغ ننگ». *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*. <https://10.22034/jclc.2025.485921.2060>
۷. رضایی، مریم، پناهی، علی و ولیزاده، رضا. (۱۴۰۲). تحلیلی بر فقر شهری و عوامل تأثیرگذار بر سازمان‌یابی فضایی و گسترش آن در شهر تبریز. *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۱۰(۲)، ۳۹-۵۵. <https://10.22067/ijusd.2022.70545.1049>
۸. شریعت نژاد، علی، امرایی، میلاد و رضایی نژاد، هادی. (۱۴۰۳). شناسایی دلایل و پیامدهای پدیده حاشیه‌نشینی در سازمان‌های دولتی با روش FCM. *مشاوره شغلی و سازمانی*، ۱۶(۳)، ۳۷-۶۶. <https://10.48308/jcoc.2024.236181.1401>
۹. کبیری، افشار. (۱۴۰۳). تأملی جامعه‌شناختی بر نظام مسائل و آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه: استان آذربایجان غربی). *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*. ۱۳(۲)، ۱۷۹-۲۰۱.
۱۰. مظفری اناری، مهدی و امینی زاده، محمد. (۲۰۲۳). تحلیل جرم‌شناختی جرایم انتخاباتی در نظام حقوقی ایران. *پژوهش‌های حقوقی*، ۲۲(۵۳)، ۳۸۳-۴۱۶. <https://10.22059/ijsr.2024.367430.1454>
۱۱. میرحسینی، زهرا، پیش‌دار، ساناز و بیگ محمد بالانجی، نشمیل. (۱۴۰۲). چالش‌ها و مسائل انجام امور خیر در مناطق حاشیه‌نشین. *مطالعات وقف و امور خیریه*، ۱(۱)، ۱۰۷-۱۲۸. <https://doi.org/10.48300/jlr.2021.299899.1740>
۱۲. نادری مایوان، رمضانعلی، نوروزی، زهرا، رضایی نسب، آزاده و نادری، محمد حسین. (۱۴۰۳). تاثیرات حاشیه‌نشینی و پیامدهای آن بر ابعاد اقتصادی؛ اجتماعی- فرهنگی و کالبدی-خدماتی (مورد مطالعه: شهر شیروان). *جغرافیا و روابط انسانی*، ۷(۳)، ۷۳۶-۷۵۱. <https://doi.org/10.22034/gahr.2024.455895.2118>
۱۳. نوین، تقوی، ابراهیم، عزت پناه، & بختیار. (۲۰۲۲). توانمندسازی سکونت‌گاه‌های غیررسمی با تأکید بر شاخص‌های حکمروایی مطلوب شهری (مطالعه موردی: محلات غیررسمی کلان‌شهر تبریز). *برنامه ریزی فضایی*، ۱۲(۳)، ۱۰۹-۱۲۲. <https://doi.org/10.22108/sppl.2023.135434.1673>

23. *Disciplinary Boundaries* (pp. 223-246). Routledge India.
<https://doi.org/10.4324/9781003571216-17>
24. Sukanya, R., & Tantia, V. (2023). Urbanization and the impact on economic development. In *New Perspectives and Possibilities in Strategic Management in the 21st Century: Between Tradition and Modernity* (pp. 369-408). IGI Global.
<https://doi.org/10.4018/978-1-6684-9261-1.ch019>
25. Varma, A. (2025). Solidarity reporting on marginalization: A grounded alternative to monitorial reporting's emphasis on officials. *Journalism Practice*, 19(1), 186-202.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2023.2178026>
26. Xu, J., & Takahashi, M. (2021). Urban marginalization and the declining capacity for disaster risks in contemporary China. *Social Sciences*, 10(11), 424.
<https://doi.org/10.3390/socsci10110424>
۱۴. هزارجریبی، جعفر، شالچی، سمیه و وزیر، مهدی. (۱۴۰۲). نسبت سیاست‌های حاشیه‌نشینی و هویت ساکنان حاشیه - مورد مطالعه حاشیه‌نشینی تهران. *جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه*، ۱۲ (۲)، ۱۰۱-۱۱۸.
<https://10.22034/jeds.2023.57758.1742>
۱۵. یوسفوند، سجاد، محسنی، رضا علی و غیاثوند، احمد. (۱۴۰۰). مطروذیت مضاعف؛ روایتی از زیست زنان کولی شهر خرم‌آباد. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۲ (۲)، ۳۶۵-۳۲۹.
<https://10.22059/ijsp.2022.87914>
16. Akhmedov, B. A., Qarshiboyeva, X. K., Razzakova, G., Karimova, F. K., Yusupova, S., Xujamkulov, P., ... & Eshnazarova, M. Y. (2023). Problems Of Modern Urbanization. *Uzbek Scholar Journal*, 22, 6-13.
17. Ayala-Azcarraga, C., Diaz, D., Fernandez, T., Cordova-Tapia, F., & Zambrano, L. (2023). Uneven distribution of urban green spaces in relation to marginalization in Mexico City. *Sustainability*, 15(16), 12652.
<https://doi.org/10.3390/su151612652>
18. Ayar, A., & Afra, H. (2022). Investigating the relationship between social capital and violent behaviors of young people in Ilam. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 21(57), 55-74.
<https://doi.org/10.22034/ssys.2022.1899.2350>
19. Dragan, A., Crețan, R., & Lungu, M. A. (2024). Neglected and peripheral spaces: Challenges of Socioeconomic Marginalization in a south Carpathian area. *Land*, 13(7), 1086.
<https://doi.org/10.3390/land13071086>
20. Krishna, S. (2023). Marginalization: Predatory Inclusion and Settler Colonialism. In *Global Handbook of Inequality* (pp. 1-15). Cham: Springer International Publishing.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-97417-6_55-1
21. Miller, L. J. (2024). Claims-Making from the Underside*: Marginalization and Social Problems Analysis. In *Challenges and Choices* (pp. 92-119). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003571841-6>
22. Nupur, P. (2025). Spheres of Marginality in the Urban Space: Exploring Interconnections in a Global City. In *Interrogating Marginalities across*